

LA LITERATURA DEL 2004. DE GUADALAJARA A FRANKFURT
Isidor Cònsul

LLETRES CATALANES

L'any 2003 es va tancar coincidint amb un canvi de govern a la Generalitat de Catalunya, les conseqüència del qual han marcat el 2004 amb la roda dels nous nomenaments i el moviment de peces que demanava l'escaquer per fer sirgar amb eficàcia el nou engranatge polític. El Departament de Cultura que, en termes polítics, s'ocupa d'administrar l'àmbit dels escriptors i de la creació literària, estrenà una nova responsable, Caterina Mieras, les primeres actuacions de la qual van semblar de tensions i polèmiques el primer semestre de l'any. La més greu de totes derivà de la crisi de l'Institut Ramon Llull, una entitat que havia endegat l'anterior administració i que ja havia començat la seva singladura com a plataforma de projecció internacional de la literatura catalana. Amb l'objectiu de sumar esforços i d'anar abastant el conjunt de l'àrea lingüística catalana s'havia aconseguit la complicitat del Govern Balear i el somni de començar a donar forma a una institució conjunta que vetllés pels interessos de tots els escriptors catalans, valencians i balears. Amb els canvis polítics hi hem sortit perdent: els nous administradors de la Generalitat de Catalunya no han mostrat cap voluntat de persistir en l'actuació conjunta i, en una actuació molt criticada pel món de la cultura civil, ha triat que el sectarisme partidista passés per davant dels interessos culturals comuns. Per aquesta raó, a finals del 2004, l'Institut Ramon Llull és un cos amb dos caps: un a Catalunya, on Xavier Folch ha substituït Joan Maria Pujals, i un altre a les Balears, on Gabriel Janer Manila ha assumit la direcció d'un Institut d'Estudis Baleàrics refundat perquè sigui la rèplica illenca del Ramon Llull. I per més que els dos caps hagin intercanviat declaracions d'amor, bones intencions i voluntat de col·laboració, el trencament és un fet, si més no pels anys d'aquesta legislatura.

Abundant en aquesta dinàmica de desconcert, els primers sis mesos de la consellera Mieras es van anar carregant d'actituds decebedores, nomenaments dubtosos, dimissions internes, contradiccions i incògnites que neguitejaren la societat literària catalana. Com a resposta, en els mesos de maig i juny, l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana va promoure un manifest contundent, - *Prou!!!* -, signat per més de tres-cents escriptors, a través del qual es feia arribar al Parlament de Catalunya les inquietuds del sector respecte del nou rumb a la Conselleria de Cultura. Passat l'estiu, les tempestes amainaren, arribaren canvis a la Institució de les Lletres Catalanes (Jaume Subirana hi

substituï Francesc Parcerisas), s'anuncià un augment substancial del pressupost del Departament de Cultura per a l'any 2005 i que es doblarien els ajuts destinats a la creació. Amb la tardor, arribava una excel·lent notícia des de la Fira de Frankfurt amb la possibilitat que l'any 2006 o el 2007, la literatura catalana hi fos convidada d'honor. L'anunci era la culminació del treball iniciat per l'anterior equip de l'Institut Ramon Llull (Joan Maria Pujals i Alex Susanna), així com de la feina de l'Associació d'Editors en Llengua Catalana i el Gremi d'Editors de Catalunya. Les tres entitats s'havien proposat que la literatura catalana fos convidada en dues de les fires internacionals del llibre més importants. Per a enguany mateix calia passar la prova de ser la cultura convidada a Guadalajara (Mèxic), la fira més important del món hispà, a l'espera de confirmar que, en els propers anys, la literatura catalana sigui posada de relleu a la fira del llibre més important del món, Frankfurt.

Entre finals de novembre i començaments de desembre, la cultura catalana desplaçà a Mèxic una quarantena d'escriptors, nombrosos editors i un *totum revolutum* de professionals del teatre i el cinema, artistes plàstics i de la cançó, juntament amb una legió de periodistes i una potser massa nodrida representació de la classe política. Ha quedat clar, de tota manera, que hom s'ha esforçat a posar tota la carn a la graella i la presència de la cultura catalana a la Fira de Guadalajara ha tingut un bon impacte mediàtic dins i fora de Catalunya. La ciutat mexicana ens ha servit d'aparador cultural, s'han fet més forts els lligams entre Mèxic i Catalunya, i s'ha aprofitat per homenatjar els escriptors que s'hi van exiliar en els anys quaranta del segle passat (Agustí Bartra, Pere Calders, *Tísner*, Joan Sales, Ferran de Pol, Vicenç Riera Llorca i Josep Carner, entre altres), dels quals s'ha publicat una ampla antologia *Una voz entre las otras. México y la literatura catalana del exilio*.

Pel que fa el món editorial i els aspectes de la sociologia literària i lingüística, l'any 2004 ha mostrat, com sempre, senyals que tiren cap al desencís i altres que peixen l'optimisme, ni que sigui a petites dosis. Una de freda i una de calenta, com se sol dir. Ja s'ha esmentat, pel costat negatiu, els mesos de desconcert en la nova Conselleria de Cultura, i es podria afegir a la llista l'escassa presència de la literatura catalana en l'invent del festival Kosmopolis, celebrat a Barcelona el mes de setembre, així com el toc d'alerta que ha suposat l'enquesta del Centre Català del PEN a vuitanta escriptors opinant sobre les dificultats d'haver d'escriure en una llengua assetjada com la catalana. En aquest sentit, un assaig prou valent de Lluís-Anton Baulenas, *El català no morirà mai*, instava el

nou govern a prendre mesures per treure la llengua de l'estat de recessió i en què es troba.

Pel costat més positiu, es constata la represa del món editorial on, segons dades facilitades pel *Liber*, el sector del llibre torna a créixer després de sis anys d'estancament. D'una manera concreta, l'edició de llibres en català va arribar a 10.337 títols, l'any 2003, xifra que representa el 15,8 % dels llibres publicats a l'Estat Espanyol. En aquest marc de consolidació s'escau la felicitació a Quaderns Crema que ha festejat, l'any 2004, els seus primers vint-i-cinc anys i, gràcies a l'encert d'un treball que combina rigor i entusiasme, pot presumir d'haver-se convertit en una de les editorials de referència dels Països Catalans. Un altre punt d'optimisme arriba del sentit comú aplicat per Rosa Regàs a la Biblioteca Nacional que ha anunciat la unificació catalogal dels llibres en català. Fins ara es catalogaven com a diferents els llibres catalans publicats a Catalunya i al País Valencià, amb la qual cosa es posava en perill, en el camp de la biblioteconomia internacional, la unitat de la llengua. En aquest sentit de reconeixement de la unitat del català, al marge de debats inútils, sembla oportú esmentar la jugada d'habilitat política que ha presentat una mateixa traducció catalana (en la variant valenciana de la llengua) de la constitució espanyola a Europa per demostrar que la llengua que es parla a València i a Catalunya és la mateixa.

ELS LLIBRES DE NARRATIVA, POESIA, ESTUDIS I ASSAIG

La narrativa catalana de l'any 2004 ha seguit el reconeixement de les dues novel·les més importants del 2003: *Purgatori*, de Joan F. Mira, i *Pa negre*, d'Emili Teixidor. La primera ha estat guardonada amb el Premi de la Crítica i la segona amb el Crexells i la Lletra d'Or. Joan F. Mira ha estat distingit amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i, Emili Teixidor, amb el Premi Nacional de Literatura. Tots dos escriptors donen fe del moment dolç pel qual passa la novel·lística catalana que, durant l'any 2004, s'ha vist continuat per altres noms de primer rengle com Jaume Cabré, Carme Riera, Jordi Coca, Baltasar Porcel, Isidre Grau i Vicenç Villatoro. Ambientada al Pirineu i en temps dels maquis, Jaume Cabré presenta una implacable reflexió sobre les perversions del poder a *Les veus del Pamano*. Carme Riera ha retratat una escriptora en crisi, a *La meitat de l'ànima*, encarada als misteris del seu passat. Baltasar Porcel ha situat *Olympia a mitjanit* en el ball de canvis socials i econòmics de la societat mallorquina. Isidre Grau ha publicat a *Groc d'Índia*, la quarta novel·la de la nissaga dels Benavent de Vinyes de Savall, amb un retrat de la generació que ara s'asseu en la cinquantena. Vicenç Villatoro indaga, a *La*

derrota de l'àngel, en una narrativa que barreja el judaisme, la càbala, el cristianisme i tocs de *thriller* religiós, i Jordi Coca, finalment, ha continuat, a *Cara d'àngel*, en una narrativa de desarrelament amb l'obsessió d'un adult per una prostituta jove.

Rere aquests narradors de referència, als quals caldria afegir els noms de Robert Saladrigas (*La llibreta groga*); Miquel de Palol (*Les concessions*) i Ramon Solsona (*Línia blava*), cal apuntar la progressiva consolidació de noms com Jordi Cabré (*Rubik a les palpentes*), Toni Sala (*Rodalties*), Miquel Pairoli (*El manuscrit de Virgili*), Emili Bayo (*L'edat de les paraules*), Jordi Cussà (*Apocalipsis de butxaca*), Joan-Lluís Lluís (*El dia de l'ós*) i Alfred Bosch (*Les set aromes del món*). També el vigor de la narrativa històrica que ha donat títols com *Corpus de sang*, d'Assumpta Cantalozella; *L'hivern del tigre*, d'Andreu Carranza; *L'any dels francs*, d'Albert Villaró; *Les dames del foc*, de Xavier Escura; *Dr. Pearson*, de Xavier Moret, l'inici d'una trilogia sobre Alí Bei, d'Albert Salvador, i *L'últim hivern de Ramon Llull*, de Francesc Puigpelat. A banda, cal considerar el joc agònic Màrius Serra a *De com s'escriu una novel·la*, i la bondat de les darreres trameses narratives de Sílvia Soler (*Mira'm als ulls*) i de Lluís Vilarrasa (*El meu amic Sebastian*).

Pel que fa el conte i la narrativa curta, el panorama es pot felicitar del retorn de Joan Rendé, després de massa temps d'absència. Ho ha fet amb *La pedra a la sabata*, un recull de contes entorn d'uns mateixos personatges i situacions marginals presentats amb un dels estils literaris més genuïns de la literatura catalana actual. Vora d'aquest volum cal esmentar *Com és que el cel no cau?*, de Vidal Vidal, un volum que pot ser llegit en clau biogràfica; *T'estimo si he begut*, d'Empar Moliner, que circula rere la petja dels models fàcils de Quim Monzó; *El cap amb el llençol*, de Pep Rosanes Creus; *Topolino*, de Pere Guixà i *Amanida d'animals*, de Marc Romera. A banda, es poden considerar dos volums que barregen narrativa de ficció i literatura del jo, a cavall entre l'observació i la memòria: *Els arbres amics*, de Pep Coll, i *En el nom del pare*, d'Isidor Cònsul.

Els noms propis en l'àmbit de la poesia passen per Joan Margarit i Feliu Formosa, que han aplegat volums d'obra completa (*Els primers freds. Poesia 1975-1995* i *Darrere el vidre. Poesia 1972-2002*, respectivament), i pel col·lectiu dels "Imparables", entestat a renovar el panorama de la jove poesia catalana. En el cas de Joan Margarit, cal assenyalar que el poeta ha revisitat la seva obra entre 1975 i 1995 i ha establert la tria definitiva dels poemes que ha decidit salvar d'aquests vint anys. Pel que fa la tropa dels "Imparables", Joan-Elies Adell, Sebastià Alzamora, Hèctor Bofill, Lluís Calvo, Maria Josep Escrivà, Manuel Forcano, Isidre Martínez Marzo, Txema Martínez i Susanna Rafart han presentat *Imparables, Una antologia*, a cura de Sam Abrams i de Francesco Ardolino. No

es tracta de cap grup generacional sinó d'una colla d'amics que es llegeixen i discuteixen junts, busquen el seu racó dins de la literatura catalana i convoquen el futur a través d'un manifest programàtic. El nodrit impacte de l'esmentada antologia als mitjans de comunicació ha aconseguit posar-los al centre del debat i fer sentir la seva proclama d'una literatura que vol ser d'excel·lències i sense prejudicis. Tres dels "Imparables" han tret un recull de poemes durant el 2004: *El tren de Bagdad*, de Manuel Forcano; *Genives cremades*, d'Hèctor Bofill, i *La degradació natural dels objectes*, de Joan-Elies Adell. Tres llibres significats de la poesia de l'any, als qual caldria afegir el volum pòstum de Miquel Martí i Pol, *Quietud perduda*; el retorn de Xavier Bru de Sala, (*Oratori*) i els volums de Ponç Pons (*Pessoades*), Anna Montero (.....), Perejaume (*Els cims pensamenters*), Jordi Julià (*Murs de contenció*), Enric Virgili (*Mamut*), Dolors Miquel (*Aioç i Ver7s de la terra*), Núria Martínez Vernis (*Quantes mentides fan una sola veritat*), Carles Camps Mundó (*Llibre De Les Al·lusions i Un moviment quiet*), i la recuperació de César Nogués (*Tots els poemes*). Durant el mateix any 2004, Narcís Comadira ha publicat la seva traducció dels *Cants*, de Leopardi, ha sortit el segon volum de *Totes les Obres de Verdaguier (Poemes Llargs. Teatre)*, va morir Xavier Casp (1915-2004) poeta i activista de la llengua, i un simposi de poesia celebrat a Santa Coloma de Farners ha recordat els vint anys de la mort de Joan Vinyoli, així com l'actualitat i la pervivència de la seva poesia.

Quant als textos d'assaig i estudis, cal esmentar el treball de Francesco Ardolino, *La solitud de la paraula. Estudi sobre l'obra narrativa de Jordi Sarsanedas*, així com el recull dels breus assaig sobre plàstica del mateix Sarsanedas, *Paraules per a unes imatges*, tots dos llibres publicats en ocasió dels 80 anys del narrador, dramaturg, traductor i poeta Jordi Sarsanedas. També el record de Nèstor Lujan ha estat treballat en partida doble, en aquest cas per Enric Vila i Agustí Pons: *Nèstor Lujan: entre el rostre i la màscara* i *Nèstor Lujan. El periodisme liberal*, respectivament. A destriar, d'altra banda, l'estudi de Montserrat Bacardí sobre *Anna Murià. El vici d'escriure*, i el doble treball de Mercè Ibarz que ha aplegat a *Sota el signe del drac* les proses i assaigs de Maria-Mercè Marçal, i ha publicat una oportuna visió de Mercè Rodoreda, (*Mercè Rodoreda. Exilio y deseo*). L'any, d'altra banda, va començar amb un llibre polèmic, *L'os de Cuvier. Cap on va la cultura catalana*, on Valentí Puig analitza les difícils perspectives de present i futur de la cultura catalana. I el mateix any s'ha tancat amb la recuperació d'una de les novel·les cabdals de la literatura catalana contemporània, *La punyalada*, de Marià Vayreda, cent anys després de la seva publicació en forma de llibre i amb el text definitiu establert per la professora Antònia Tayadella.

LA LITERATURA CASTELLANA

El 28 de febrer va morir Carmen Laforet (1921-2004), cronista del buit i considerada una de les veus més significatives de la narrativa castellana de la postguerra, sobretot per la novel·la *Nada* (1944), un dels títols cabdals de la novel·lística castellana del segle XX. La mort de Carmen Laforet ha coincidit amb la publicació de *Al volver la esquina*, una novel·la que feia més de trenta anys que l'escriptora tenia al calaix i on narra les aventures d'un pintor bohemí en l'Espanya dels anys cinquanta. Dos altres llibres sobre Carmen Laforet han aparegut poc temps després de la mort: el seu epistolari amb Ramon J. Sender, *Puedo contar contigo. Correspondencia*, i el perfil biogràfic *Carmen Laforet*, que han escrit Teresa Ronsevinge i Benjamín Prado.

La crítica ha parlat de *Al volver la esquina* com d'una de les novel·les importants d'aquest 2004. Vora seu caldria considerar els darrers lliuraments d'Alvaro Pombo, Luís Mateo, Antonio Soler, Enrique de Heriz i Javier Marías així com la novel·la pòstuma de Roberto Bolaño, *2666*. A *Una ventana al norte*, Alvaro Pombo trasllada l'acció a la guerra mexicana dels cristeros en una obra que narra els desordres de l'ànima i els conflictes entre el poder eclesiàstic i l'espiritualitat personal. A *Fantasmas del invierno*, Luis Mateo s'endinsa en una història de vius i de morts carregada d'ironia i sarcasme, mentre Antonio Soler, a *El camino de los ingleses*, recrea els anhels d'uns estiuejants adolescents en un passat de somnis i fantasia. També els records habiten *Mentira*, d'Enrique de Heriz, on l'autor retrata una família a través de dues veus de dona, mare i filla, i on les mentides amaguen severes veritats. A *Baile y sueño*, Javier Marías fa lliurament del segon volum de la trilogia *Tu rostro mañana* i, pel que fa a Bolaño i *2666*, es tracta d'una obra no acabada, estructurada en cinc parts o cinc novel·les independents, que demostra, sobretot, la voluntat totalitzadora d'un narrador molt ambiciós, de mort massa prematura, i que passeja el lector pels inferns de la societat actual.

Altres títols d'interès són *Un amor pequeño*, d'Alejandro Gándara, radiografia una societat tiranitzada pel diner; *Castillos de cartón*, Almudena Grandes; *Al morir Don Quijote*, d'Andrés Trapiello; la barreja de novel·la i dietari de *Ventanas de Manhattan*, d'Antonio Muñoz Molina; *La muerte viene de lejos*, de José M. Guelbenzu; *El lado frío de la almohada*, de Belén Gopegui; *El hombre que inventó Manhattan*, de Ray Loriga; *Un*

millón de luces, de Clara Sánchez; *Delirio*, de Laura Restrepo i *Los crímenes de Oxford*, de Guillermo Martínez. A banda cal considerar el retorn de Gabriel García Márquez, *Memoria de mis putas tristes*, massa emfasitzat, possiblement; la barreja de creador i personatge a *Milenio Carvalho 1 (Rumbo a Kabul)*, novel·la pòstuma de Manuel Vázquez Montalbán, i la fàbrica d'èxits comercials que suposen, d'una banda, Arturo Pérez Reverte, ara amb una novel·la històrica d'encàrrec, *Trafalgar*, i el premi Planeta atorgat a Lucia Etxebarria per *Un milagro en equilibrio*.

En els àmbits del conte, si es vol com a homenatge als vint anys de la mort de Julio Cortázar, han coincidit noms de primer rengle com *Escritura y verdad. Cuentos completos*, de Medardo Fraile; *Los nuevos inquisidores*, de Javier Tomeo; *Inquieta compañía*, de Carlos Fuentes i el volum apassionat de Cristina Peri Rossi, *Por fin solas*. També el recull de Julio Manuel de la Rosa, *Antología de cuentos (1963-2001)* i, com a aposta de futur, la veu nova de Mercedes Cebrián amb el conjunt d'històries aplegades a *El malestar al alcance de todos*, contes passats pel sedàs de l'humor i la crueltat.

I si el panorama narratiu de l'any començava amb el malfat de la mort de Carmen Laforet, es pot cloure amb la bona nova del Premio Cervantes atorgat a Rafael Sánchez Ferlosio, autor de *El Jarama* (1956), una altra de les novel·les mitificades de la postguerra i un dels escriptors més rigorosos i de culte de la Generació dels cinquanta.

Quant a la poesia, l'any 2004 ha estat marcat per la celebració del centenari del naixement de Pablo Neruda i sembla oportú esmentar la coincidència d'una colla de noms consolidats en el marc de la poesia castellana contemporània que han aplegat el conjunt de la seva obra en un sol volum, o n'han fet antologies fonamentals. És el cas d'Antonio Colinas amb *El río de la sombra (Treinta y cinco años de poesía, 1967-2002)*, d'Antonio Martínez Sarrión a *Última fe. Antología poética 1965-1999*; de J.M. Caballero Bonald amb *Somos el tiempo que nos queda*; de Luis Antonio de Villena a l'antologia *Alejandro*, de José Luis García Martín a *Mudanza (Poesía 1972-2003)*; d'Eloy Sánchez Rosillo al volum *Las cosas como fueron* i d'Antonio Gamoneda, *Esta luz. Poesía reunida (1947-2004)*. Amb motiu del centenari de Juan Gil-Albert s'ha aplegat la seva *Poesía Completa* i, pel que fa els volums individualitzats destaquen *Los días en la isla*, d'Antonio Colinas; *Un sueño en otro*, d'Andrés Trapiello; *Lo de ella*, de Concha García; *Cecilia*, d'Antonio Gamoneda; *El don de la ignorancia*, de José Corredor-Matheos; *Desequilibrios*, de Luis Antonio de Villena i *Piedras en el agua*, d'Alberto Tesán. En el mateix any que Luis García Montero veia reconeguda la seva trajectòria amb el Premio Nacional de la Crítica de Poesia i era atorgat el Premio Nacional de las Letras al poeta Fèlix Grande.

En el món de l'assaig i els estudis literaris hi ha aportacions més que notables com la primera gran biografia de Jaime Gil de Biedma (*Jaime Gil de Biedma. Retrato de un poeta*), de Miguel Dalmau. L'estudi, a més d'arribar als secrets de la turmentada vida de l'escriptor i de posar en evidència que la seva poesia és en bona part biogràfica, emmarca el periple vital de Gil de Biedma en el context generacional que li pertoca al costat de Carlos Barral, Josep M. Castellet, Gabriel Ferrater i José Agustín Goytisolo, entre altres. Sense moure'ns dels cercles biogràfics, per bé que amb una intenció més divulgativa hi ha el documentat text de Joan F. Mira sobre Vicente Blasco Ibáñez (*La prodigiosa història de Vicent Blasco Ibáñez*). No gaire lluny del marc descrit per Miguel Dalmau se situa la reedició de *La gran desilusión*, de Juan Marsé, i en el context d'unes dècades més tard l'experiència de *Nosotros los malditos*, llibre pòstum de Pau Malvido (pseudònim de Pau Maragall), testimoni de la formació de la contracultura barcelonina dels anys setanta.

Un altre estudi de mèrit, per bé que no exempt de polèmica com sempre que es pretén establir un cànon, és l'aportació *Voces contemporáneas*, de Juan Antònio Masoliver Ródenas, on el crític fa un repàs dels darrers trenta anys de novel·la espanyola i hi remarca la presència de tres noms que considera irrepetibles: Javier Marías, Àlvaro Pombo i Enrique Vila-Matas. En una línia similar, però amb el benentès que cal considerar-la una obra més subjectiva, hi ha l'assaig de Miguel Delibes, *España 1936-1950. Muerte y resurrección de la novela*. En aquest mateix solc d'assaig literari amb tocs personals cal destriar el tercer lliurament de la particular autobiografia de l'editor Jorge Herralde, *El observatorio editorial*, on emfasitza la seva passió editora i parla d'autors com Bolaño, Cohen, Magris i Nabokov, entre altres. Amb un to més acadèmic i de lector crític hi ha el treball de Mario Vargas Llosa sobre Víctor Hugo, *La tentación de lo imposible*, una lúcida aproximació lectora a les obsessions del geni francès, sobretot a una de les seves obres cabdals, *Els miserables*.

Passant a àmbits de sociologia literària i polítiques congressuals, el 2004 ha vist com Taurus, una de les editorials de referència en el món de l'assaig i dels estudis literaris, arribava a la fita dels cinquanta anys i celebrava les noces d'or amb l'orgull legítim de saber que la seva fou l'aposta d'una aportació intel·lectual en els anys més difícils de l'ermot franquista. El 2004 ha estat també el del "III Congreso Internacional de la Lengua Española" celebrat a Rosario, Argentina, on s'ha defensat una política de grans paraules respecte de la unitat de l'idioma, l'enriquiment que suposa el mestissatge i el repte plantejat per un món que camina cap a la diversitat i la globalització. En aquest context idiomàtic sembla oportú referir-se a la desaparició del lingüista Fernando Lázaro

Carreter (1923-2004), director durant vuit anys de la Real Academia de la Lengua. Un personatge lúcid, partidari de la tolerància lingüística i defensor al mateix temps del rigor a l'hora de parlar i escriure bé una llengua. Al marge de nombrosos estudis sobre llengua i literatura, Lázaro Carreter fou un brillant articulista de premsa, amb centenars de notes i reflexions sobre el bon ús de la llengua castellana. Aplegà aquests articles en dos volums excel·lents, *El dardo en la palabra* (1997) i *El nuevo dardo en la palabra* (2003).

El 2004 es tanca amb la perspectiva d'un 2005 que Barcelona ha declarat Any del Llibre i durant el qual, a banda de festivar el quatre-cents anys de la publicació de la primera part de *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha* (1605-2005), de Miguel de Cervantes, també caldrà pensar a celebrar amb dignitat el primer centenari de la publicació de *Solitud* (1905-2005), de Víctor Català.

Isidor Cònsul